

REZUMAT

Tema prezentei cărți este istoria Muzeului „Haszmann Pál” din Cernat, cu reflecții aprofundate asupra fondării, a pregătirilor pentru inaugurarea acestuia, respectiv a primelor decenii ale funcționării sale.

Palierul de bază al cărții sintetizează, deci, în ceea ce privește tema principală a acesteia, publicațiile aferente, de până astăzi, studiază perioada inițială a funcționării muzeului, deoarece aceasta se dovedește a fi determinantă și astăzi în privința concepției instituționale, a organizării și dezvoltării colecției, dar și a relației cu publicul.

În deceniile care au trecut de la fondarea și inaugurarea lui, muzeul a devenit dintr-o colecție etnografică rurală o instituție culturală de importanță majoră, actor și organizator de seamă, influent al vieții culturale din regiune și dintr-un cerc mai larg. Toate acestea susțin optarea pentru tema cărții și pentru obiectivul cercetării aferente: studierea și analiza, de la începuturi și până la instituționalizare, și sub aspect funcțional, a istoriei muzeului, reflectând și asupra mecanismelor de funcționare ale vieții culturale din epocă, respectiv a organizării fluxului de public în instituțiile din acest domeniu. Cercetarea menționată se realizează la aceea serie de cercetări autohtone care, din 1989 încolo, analizează antecedentele și corelațiile privind istoria cercetării și cea a instituțiilor maghiare din Transilvania și din România (a se vedea, de exemplu: Jakab 2003; Pozsony 2008, 2014a, 2014b; Keszeg – Szalma 2011; Tánzos – Tőkés 2002). Pe de altă parte, într-o accepție mai restrânsă, se asociază acelor cercetări clujene care analizează întâmplările socio-culturale din secolul 20. prin intermediul studierii unor cariere și parcursuri de viață colective și individuale, respectiv a unor practici de scriere și de relatare.

Sursa primordială a cercetării mele o constituie arhiva personală a lui Pál Haszmann, care oferă o privire de ansamblu și asupra activității sale de învățător și de profesor, de educare, cât și asupra celei de colecționare și de organizare a colecției. Din acest tezaur spiritual s-au făcut cercetări de surse și astfel de publicări parțiale, a furnizat deseori informații cercetătorilor, însă până astăzi nu a fost prelucrat în întregime și în mod temeinic. Scrierile sale, lăsate în manuscris urmașilor, notițele sale autobiografice, lucrările sale de etnografie și de istorie locală, chiar și fițuicile cu constatări sumare reprezintă un material documentar exact și bogat pentru cercetarea din domeniu.

Arhiva menționată cuprinde atât documente private, de factură personală, cât și documente oficiale. Pe baza modului de selectare și de păstrare a acestora, am putut formula concluzii și privind concepția despre lume, rolul asumat în comunitate, simțul vocației a(l) persoanei sau familiei respective. Deoarece în cazul de față este vorba despre o arhivă documentară constituită și dezvoltată de mai multe generații succesive, care decid, la rândul lor, ce anume merită păstrat și ce nu, aceasta reflectă și universul sentimental și mental complex al unei familii, nu doar al indivizilor care o compun.

Sursele secundare utilizate pentru elaborarea istoriei muzeului le reprezintă articolele apărute în periodice, înregistrările unor emisiuni radio și TV, respectiv filme care au ca temă instituția și fondatorul acesteia, cât și însemnări în cartea de oaspeți a muzeului, memorii și interviuri din filmul documentar realizat cu ocazia împlinirii a 110 de ani de la nașterea fondatorului muzeului. O sursă similară, însă aparte, datorită volumului său mai considerabil și a mulțimii de informații pertinente pe care o conține, este ansamblul interviurilor realizate cu unul dintre fiii fondatorului, Pál Péter Haszmann.

Cartea se compune din șapte capitole. Primele cinci conțin analiza propriu-zisă, cel de-al șaselea fiind sinteza lucrării, iar cel de-al șaptelea reprezintă postfața volumului. Anexele prezintă bibliografia utilizată și consultată, oferă o colecție bogată de reproduceri ale documentelor cercetate și de fotografii de arhivă, respectiv lista completă a articolelor de ziar păstrate în arhiva familială, cât și transcrierea interviurilor la care se fac referiri în carte.

Primul capitol prezintă cadrul teoretic al cărții, sursele cercetate și metodele utilizate. O parte a acestora din urmă sunt de tip calitativ, fiind vorba de metoda biografică, de analiza de conținut și de analiza rețelei de relații. Dintre metodele analitice calitative, cartea utilizează, respectiv aplică anumite rezultate și instrumente ale interviului și ale analizei rețelei de relații. În cazul studierii anumitor teme parțiale ale sale, recurge și la posibilitățile oferite de metodele cantitative, de cele mai multe ori în completarea analizei calitative, în asociere la aceasta. Cartea publică așa-numite „hard dates”, date numerice, de exemplu cu privire la studiul rețelei de relații a muzeului, la categorizarea scrisorilor analizate sub acest aspect, conturând cu ajutorul acestor date statistice arii de efect și de influență, respectiv stabilind diferite grade de intensitate în menținerea relațiilor. Utilizăm aceeași metodă și la analiza însemnărilor din cartea de oaspeți a instituției, urmărind metodologic obiective similare, pentru a formula concluziile aferente.

Am considerat utilă studierea temei principale a cărții, istoria instituției, asociind-o organic cu cea a istoriei vieții și a carierei profesionale a fondatorului muzeului. Dacă tratăm instituția ca o entitate independentă, nu o putem studia în mod complet fără a acorda atenție și persoanei sau persoanelor datorită căreia / cărora aceasta s-a înființat. Acest lucru justifică ipoteza noastră conform căreia istoria instituției poate fi scrisă în corelație cu studierea personalității, istoriei de viață și a parcursului profesional a(l) fondatorului său – mai ales că activitatea și munca lui în acest sens este continuată de atunci și astăzi de către fii săi, respectiv, în zilele noastre, de nepoții și nepoatele lui, astfel și autoarea cărții. Pasiunea și activitatea de colecționar a lui Pál Haszmann, străduința lui de a înființa un muzeu au avut efect și influență și asupra vieții comunității în care a trăit. Studiul vieții sale personale și profesionale aduce la iveală și mecanismele funcționale ale dictaturii comuniste din România, deoarece fondarea muzeului s-a petrecut tocmai în epoca menționată. De ipoteza noastră de lucru ține și faptul că retrospectiva istoriei vieții și a carierei profesionale reprezintă concomitent o istorie a epocii și a societății acelor vremuri, prin prezentarea cuprinzătoare a destinului individual al unui intelectual din secolul 20., care a avut o viziune complexă despre viață, o activitate variată, bogată, un parcurs profesional individual orientat spre comunitate și depus în interesul acesteia, iar această analiză oferă informații importante și despre funcționarea și activitatea învățătorilor populari din epocă. În capitolul al doilea (*Istoria vieții lui Pál Haszmann, cariera lui de învățător și profesor, activitatea lui de fondator al muzeului*), analiza recurge la două tipuri de surse. Pe de o parte se bazează pe documente scrise, studiind dosarele păstrate de familia Haszmann, care provin din perioada 1912–1963, și care cuprind acte personale, certificate de studiu, ordine de numire etc. ale lui Pál Haszmann. Acest ansamblu de documente se completează pe parcursul analizei cu acte oficiale din arhiva Muzeului Național Secuiesc din Sf. Gheorghe, provenite din perioada 1970–1974, care relatează despre activitatea arheologică legată de Cernat a lui dr. Zoltán Székely, directorul în aceea perioadă a instituției menționate. Celălalt tip de surse este reprezentat de materiale din categoria „oral history”, fiind vorba de memorii și interviuri referitoare la perioada în cauză și la fondatorul muzeului.

Cartea acordă o atenție aparte modului în care momentele esențiale și cotiturile semnificative ale vieții individuale se raportează la și intră în corelație cu principalele elemente ale mecanismului

funcțional care dirija statul comunist controlat de partid, acestea putând fi studiate, raportate la tema volumului și în oglinda particularităților și caracteristicilor funcționale ale sistemului de învățământ din epocă.

Analiza vizează, deci, și statutul, respectiv activitatea învățătorilor populari din epocă, prin raportare la studiul de caz individual și specific menționat, totodată însă acordă atenție și anumitor aspecte ale sistemului de învățământ care au marcat sfera profesională individuală. De asemenea, studiază rețeaua de relații, valabilă într-un cerc mai restrâns, dar și mai larg, a lui Pál Haszmann, care a înlesnit în mod activ concretizarea strădaniilor sale. În acest sens, se referă și la săpăturile arheologice din Cernat și împrejurimile sale, la care Pál Haszmann a luat parte, respectiv care au fost înlesnite în multe cazuri datorită cercetărilor sale, efectuate din pasiune personală și din inițiativă proprie. Concomitent, pe plan teoretic, cartea studiază, în corelație organică cu analiza ansamblului de informații primar, modul în care un parcurs profesional individual „se transformă” în istorie de viață, respectiv cum istoriile vieții particulare devin aceasta din urmă. De asemenea, obiect al studiului este și modul în care memoria unei colectivități mai mici funcționează ca filtru și ca factor de selecție, ce anume păstrează și ce nu la nivelul documentelor și al povestirilor, în special în cazul familiei Haszmann, care nu doar că a contribuit prin toți membrii săi la înființarea muzeului și a colecției acestuia, ci asigură funcționarea instituției de la începuturi și până astăzi.

Capitolul al treilea (*Pregătiri pentru inaugurarea muzeului și începuturile funcționării sale – anii 1970*) a fost elaborat în mod accentuat pe baza analizării unor documente de arhivă, prin cercetarea unor acte provenind de la Serviciul Județean Covasna al Arhivelor Naționale ale României, arhiva Consiliului Județean Covasna, arhiva Muzeului Național Secuiesc din Sf. Gheorghe și cea a Muzeului „Haszmann Pál” din Cernat, prezentarea acestor documente fiind completată în carte cu interviuri și fotografii referitoare la tema lor. Acest capitol studiază și condițiile financiare și logistice ale fondării și inaugurării instituției, dar și cele ale perioadei de început a funcționării acesteia, măsura în care aceste circumstanțe au înlesnit sau au îngreunat procesul de instituționalizare și dezvoltarea muzeului, respectiv aduce informații pertinente despre cei care au luat parte la toate acestea, rolul lor, atenția de care a avut parte muzeul nou-inaugurat, cât și proveniența acesteia. De asemenea, tratează și modul în care instituția s-a înglobat de-a lungul câtorva decenii în conștiința publică.

În legătură cu acest ultim aspect, cartea tratează următoarele: ce organizații și alte structuri etnice s-au format la nivel național, prin care validarea intereselor minorităților etnice a primit o șansă mai puternică, mai ales pe plan cultural, dar și pe cel al întăririi identității comunitare, chiar și în contextul unei inoculări generale de factură ideologico-propagandistică, prin programe de masă de cele mai multe ori obligatorii (Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară din Republica Socialistă România, Festivalul Național „Cântarea României”); modul în care a evoluat, în întregul ei, scena culturală din Ținutul Secuiesc, și în oglinda indicatorilor statistici (de exemplu, în privința numărului de cămine culturale și cinematografe); întâmplările marcante din domeniul presei scrise și audiovizuale, respectiv al editării de carte în limba maghiară (înființarea unor noi cotidiane județene – Hargita, Megyei Tükör –, lansarea emisiunii în limba maghiară a Televiziunii Române, crearea Editurii Kriterion); corelațiile între situația națională a alfabetizării, sistemul de învățământ și economie, respectiv situația forței de muncă și a gradului de ocupație în județul Covasna – toate acestea având efect și influență asupra receptării culturii, astfel și asupra modului de funcționare a instituțiilor culturale.

Reflectând asupra cercetărilor istoriografice contemporane, cartea arată că fondarea intensivă a instituțiilor minorităților etnice a fost posibilă datorită următoarelor: oprirea temporară a elanului

de consolidare a regimului totalitar; reorganizarea administrativă; lărgirea sistemului instituțiilor culturale; o politică de stat culturală care sprijinea folclorismul, chiar și într-un cadru ideologico-propagandistic impus.

Capitolul al patrulea studiază procesul de instituționalizare a muzeului, având patru subcapitole.

În primul subcapitol efectuează analiza receptării de către mass media a fondării muzeului, ceea ce, pe lângă înțelegerea și interpretarea reacției publicului vizitator, este un factor la fel de important în legitimarea externă a instituției, în integrarea acesteia în mediul cultural al localității, al regiunii și apoi într-unul mai larg. Contextul mai amplu al analizei aferente este acela că în anii 1970 s-a lansat un discurs național despre tradiții (populare). Studiul se referă și la gesturile de păstrare și de transmitere, caracteristice pentru raportarea la mass media a familiei Haszmann, deoarece materialele apărute în presă, ca registre populare ale biografiei, cu rol de documentare, popularizare și mobilizare, joacă un rol important, și astăzi, în microcomunitatea menționată.

Cartea tratează în acest punct și transformările funcționale ale mediului cultural local, regional și național în perioada care urmează înființării județelor (1968), discutând – în cel de-al doilea subcapitol – și înființarea, concomitent cu muzeul, sub egida acestuia, a Asociației Culturale „Bod Péter” și a Universității Populare din Cernat, ambele funcționând și astăzi în cadrul instituției. Cartea rezervă un segment aparte celei de-a doua, raportând activitatea acesteia la mișcarea universităților populare și la analiza terminologică și conceptuală aferentă, relevând faptul că Universitatea Populară din Cernat a fost de la început unul dintre motoarele organice ale funcționării și activității muzeului, contribuind activ la dezvoltarea colecției și aducând constant o atmosferă specifică în instituție prin faptul că atrage anual tineri creativi, dornici să învețe meșteșuguri tradiționale în incinta muzeului.

Organizarea și stabilirea în cadrul muzeului a expoziției de apicultură reprezintă un exemplu pentru elaborarea și funcționalizarea unei secțiuni specifice a colecției, iar analiza acestui proces – în cel de-al treilea subcapitol – oferă informații veridice nu doar despre această temă particulară, ci reflectă și metodologia și practica de organizare a expozițiilor, de formare a unui ansamblu de exponate, asumate de muzeu în vremea respectivă, cât și, cu accent egal, acel sistem de relaționare interpersonală care trebuia să fie activat în epocă pentru ca un astfel de plan să fie concretizat, cum este această „expoziție în expoziție” din cadrul muzeului.

Analiza rețelei de relații a muzeului (în cel de-al patrulea subcapitol), atât cea din vremurile fondării și inaugurării sale, cât și cea din ani aniversari, deci însemnați în acest sens, este efectuată prin studierea corespondenței instituției, care se dovedește a fi, din pricina celor expuse anterior, și una de factură personală în paralel. Scrisorile sunt categorizate în funcție de expeditorul lor, pe baza teoriei și terminologiei legăturilor slabe și puternice, instituite de Granovetter, aplicate în studiul nostru, acesta concentrându-se și pe tema scrisorilor, respectiv pe sfera profesională și ocupațională a expeditorilor acestora, acordând atenție specială și modului în care funcționarea rețelei de relații contribuie la dezvoltarea instituției și a colecției acesteia, la cunoașterea și recunoașterea muzeului și la lărgirea ariei de efect și de influență a acestuia.

Capitolul al cincilea studiază receptarea instituției în oglinda cărții de oaspeți, analizând însemnări de această natură, provenite din câteva perioade de importanță deosebită din viața muzeului. Ansamblul acestor însemnări adaugă o perspectivă externă asupra funcționalității instituției, o influențează, îi aduce corecții propuse, o lărgeste etc., iar această metodă de reflecție este deosebit de grăitoare pentru caracterul funcționării și activității muzeului. Deoarece vizitatorii acestuia din urmă sosesc dintr-o sferă geografică amplă (care reprezintă totodată și cercul de influență al muzeului, aria interesului față de instituție), imaginea de ansamblu a însemnărilor oferă informații și despre

obiceiurile și reflexele culturale, despre orientarea, nivelurile și măsura atenției aferente, respectiv indică și o anumită selecție oglindită de opțiunile exprimate de vizitatori. Analiza studiază totodată caracteristicile de limbaj și de exprimare ale însemnărilor, intertextualitatea manifestată în acestea (citări din poezii și din cântece, formulări care deseori seamănă cu universul textual al oracolelor, al poezioarelor din acestea), respectiv analizează modul în care, prin mediul și forma lor de manifestare (sunt scrise în caiet una după alta, cele anterioare pot fi văzute de semnatarii celor mai noi), în urma cărora însemnările, adică aprecierile, observațiile vizitatorilor intră în dialog între ele. Capitolul studiază și modul de formulare a însemnărilor (scrise, desenate), deosebirile dintre aspectele de conținut, emoționale și de reacție ale însemnărilor provenind de la utilizatori aparținând unor vârste și generații diferite, respectiv acel mecanism de influență care se dovedește a fi valid și funcțional în urma însemnărilor formulate de persoane cunoscute și de personalități.

Fondarea instituției s-a petrecut într-o conjunctură favorabilă: comunitatea își dă seama de riscul de a-și pierde tradițiile, iar statul comunist se raportează temporar în mod pozitiv și permisiv la instituționalizarea străduințelor de salvagardare, cu concursul benefic al unor funcționari de partid maghiari, de rang înalt. Muzeul din Cernat s-a fondat ca urmare a acestui fenomen, integrându-se într-o rețea instituțională națională, regională și locală, iar inaugurarea lui este o performanță cu atât mai notabilă, încât s-a produs în 1973, într-o perioadă în care, după atmosfera mai liberală din anii anteriori, la presiunea sistemului totalitar, se desfășoară treptat reducerea, anihilarea sistemului instituțional cultural și educațional de limbă maghiară din România. Creat în spiritul străduințelor orientate spre comunitate și spre valorile durabile, respectiv al muncii educaționale și de colecționare a(le) fondatorului său, muzeul a răspuns prin funcționarea lui, încă de la început, la o necesitate și o cerință comunitară marcantă.

Istoria instituției și cea a vieții fondatorului său se interconectează organic, fapt demonstrat de carte din mai multe puncte de vedere, atât prin analize pe teme parțiale, cât și în ansamblul ei. Studiul parcursului personal, de viață este totodată și analiza epocii și a societății din acele vremuri, întâmplările determinante ale vieții individuale fiind marcate în mod decisiv de contextul socio-politic și de transformările acestuia. Prezentarea carierei profesionale a fondatorului cuprinde reflecții și asupra statutului și funcționării în epocă a învățătorilor populari. Prin asociere la analiza antecedentelor, circumstanțelor și condițiilor fondării muzeului, cartea studiază și înființarea, concomitent cu muzeul și sub egida acestuia, a Universității Populare din Cernat, respectiv activitatea acesteia, prin raportare la istoria universităților populare autohtone și la terminologia conceptuală aferentă.

Alături de sursele scrise (documente din arhiva familială, arhive instituționale, materiale de presă, scrisori, însemnări în cartea de oaspeți etc.), surse importante pentru carte sunt și cele din categoria oral history, informații provenite din interviuri și memorii, care – prin formulările spontane, naturale, de descriere directă a epocii și a contextului microcomunitar – completează elocvent datele cuprinse în actele oficiale, elaborate într-un limbaj birocratic.

Studiul parcursului personal al fondatorului este efectuat cu o periodizare precisă, care este și a istoriei fondării muzeului. Cartea demonstrează, și prin analiza legitimării externe din trecut și din prezent a muzeului (ale cărei instrumente sunt aparițiile mass media și însemnările din cartea de oaspeți), respectiv prin studierea rețelei de relații a instituției, că intenția conștientă și consecventă a lui Pál Haszmann de a fonda un muzeu, cât și munca lui depusă în acest sens și scop s-a transmis generațiilor următoare, funcționarea muzeului fiind continuă până în zilele noastre, conform principiilor de bază originale și concepției inițiale.